

HET ZWARTE GAT DAT WE SHAKESPEARE NOEMEN

Ton Hoenselaars over de fascinatie van zijn leven

In het najaar van 2017 was het nog maar eens zover. Wellicht niet voor het laatst stond er iemand op die beweerde onbetwistbaar te kunnen aantonen wie de echte auteur was van de stukken en gedichten die we al meer dan vierhonderd jaar toeschrijven aan de bij leven al legendarische William Shakespeare. Alexander Waugh, kleinzoon van de Britse schrijver Evelyn Waugh, had naar eigen zeggen een code gekraakt die moest bewijzen dat de teksten die al vier eeuwen onder Shakespeares naam worden uitgebracht in werkelijkheid geschreven zijn door Edward de Vere, de zeventiende Earl of Oxford, van wie ook Sigmund Freud indertijd geloofde dat hij degene was die de onsterfelijke verzen van *Hamlet* had neergepend.

In zijn nieuwe boek over Shakespeare maakt de Utrechtse hoogleraar Ton Hoenselaars niet al te veel woorden vuil aan de overtuiging die Waugh en andere *Oxfordians* delen met de “Weense kwakzalver” (het koosnaampje is afkomstig van Vladimir Nabokov, zelf een groot bewonderaar van de echte geestelijke vader van Hamlet). Waarom zou hij ook? *Shakespeare Forever!* is de voor zich sprekende titel van zijn boek: Shakespeare zal er altijd zijn, maar ook: altijd zal het Shakespeare zijn, en niet Edward de Vere, of Francis Bacon, of Christopher Marlowe of Roger Manners, de vijfde Earl of Rutland, van wie sommigen ook vonden dat hij Shakespeares teksten kon hebben geschreven (onder hen Sherlock Holmes, die de theorie hard maakt in Claud Sykes’ *Alias William Shakespeare* (1947)).

Manners en Sykes komen in het boek van Hoenselaars weliswaar niet voor, maar ik heb na lectuur van *Shakespeare Forever!* de stellige indruk dat het niet veel moet hebben gescheeld. Zoveel namen, feiten, overtuigingen en aannames passeren de revue dat de lezer van dit boek het gevoel krijgt dat er werkelijk geen enkele anekdote over en rond Shakespeare bestaat die Hoenselaars niet kent. Let wel: dat is allesbehalve een onprettig gevoel. *Shakespeare Forever!* leest dan wel naar de inhoud als een encyclope-

Hoenselaars schrijft voor de gulzige lezer en kijkt niet op een feit of anekdote meer of minder

die van leven, werk en *Nachleben* van de Bard, maar het boek heeft niet de onpersoonlijke vorm van een gewoon naslagwerk zoals de *Oxford Companion to Shakespeare of The Shakespeare Encyclopedia*.

Ik heb intussen nogal wat studies over Shakespeare doorgenomen (alles bij elkaar slechts een fractie van wat er ooit over het onderwerp is verschenen), maar ik ken er niet veel die zoveel informatie op een zo bevattelijke en handzame manier brengen als die van Hoenselaars. In de ondertitel van zijn boek maakt de auteur de belofte zijn lezers niet alleen een overzicht te zullen bieden van “leven en mythe” van de eeuwige Shakespeare, maar ook van diens “werk en erfenis”. Alles samen is dat zeker niet min. Wie *Shakespeare Forever!* leest, mag op grond van die belofte niet alleen een schets van het leven van de Bard verwachten, maar ook een lectuur van zijn werk in de cultuurhistorische context waarin het ontstond en een indicatie van het belang van dat werk in de eeuwen die volgden op het overlijden van de auteur. Wanneer ik het zo in een enkele zin samenvat, lijkt de taak die Hoenselaars op zich nam relatief vanzelfsprekend, maar ga er maar eens aan staan: elk van de drie onderwerpen (een biografie, een lezing van de teksten en een receptiegeschiedenis van het werk) biedt op zich al voldoende materiaal voor een vuistdikke studie.

De grootste uitdaging zal voor Hoenselaars dan ook geweest zijn om de overvloed aan materiaal die hem ter beschikking stond te selecteren en te ordenen. Na een inleidend hoofdstuk waarin hij de lezer inzage geeft in het belang dat Shakespeare al meer dan drie decennia voor hem heeft (“Shakespeare is als aardappelpuree, je kunt er niet genoeg

Hamlet vs. Hamlet, een Shakespeare-bewerking door Tom Lanoye, gespeeld door Het Toneelhuis, © Jan Versweyveld

van krijgen”, klinkt het met Frank McCourt), gaat Hoenselaars eerst dieper in op het leven van de Bard en op de theaterconventies waarvan diens werk het meest veelzeggende product zijn. In drie uitvoerige hoofdstukken (4-6) komen vervolgens de stukken zelf aan bod – de komedies, de koningsdrama’s en de tragedies. Hoenselaars toont aan hoe de stukken geworteld zijn in de tijd waarin Shakespeare leefde, maar ook hoe het komt dat ze voor latere generaties voldoende materiaal bleken te bevatten om telkens nieuwe interpretaties te genereren. In nog eens drie hoofdstukken (7-9) gaat het vervolgens over de blijvende aanwezigheid van de postume Shakespeare, in vertalingen en bewerkingen die de Bard over de hele wereld bekend maakten (al beperken Hoenselaars’ voorbeelden zich grotendeels tot de westerse wereld), maar ook als referentiepunt in het werk van latere canonieke schrijvers als Goethe en Proust. Bijzonder lezenswaardig zijn de pagina’s die Hoenselaars wijdt aan wat hij “Shakespeare achter de prikkeldraad” noemt: de rol die zijn teksten hebben gespeeld in de verwerking van de kampervaring, zowel tijdens als na de Tweede Wereldoorlog.

Hoenselaars’ boek lijkt in de eerste plaats bedoeld voor lezers die relatief onbekend zijn met het werk en

de erfenis van Shakespeare. Zij zullen na lectuur zeker niet op hun honger blijven zitten – misschien wel integendeel: Hoenselaars schrijft voor de gulzige lezer en kijkt niet op een feit of anekdote meer of minder. Maar ook de lezer die al heel wat Shakespeare achter de kiezen heeft, vindt hier zijn gading. Hoenselaars overziet niet alleen de recentste ontwikkelingen op het gebied van de Shakespeare-studies, hij is ook zeer goed op de hoogte van recente internationale producties van en rond het werk van de Bard.

Dat Shakespeares werk vooralsnog *forever* wordt gespeeld, verklaart Hoenselaars, zoals de meesten die zich over dit mysterie buigen, aan de hand van twee factoren. Enerzijds zijn er de niet aflatende inspanningen van wat men de Shakespeare-industrie zou kunnen noemen (in de erfgoedwereld, bij academische uitgevers en in de wereld van het theater en de film), maar anderzijds heeft Shakespeares blijvende aantrekkingskracht ook te maken met het gegeven dat we ons in zijn stukken blijven herkennen en in zijn teksten ruimte en aanleiding vinden om eigen standpunten vorm te geven. “Shakespeare [is] in wezen een zwart gat”, besluit Hoenselaars: hij had “de ongewone gave om met net zoveel poëzie en verve het ene argument te

verwoorden als het andere, zonder schijnbaar enige behoefte te hebben zijn eigen standpunt duidelijk te maken”. Wat hij werkelijk dacht over de grote kwesties die zijn eigen tijd beheersten, kunnen we niet met zekerheid zeggen. Was hij katholiek of protestant? Was hij voor de mannen of voor de vrouwen? Was hij een sceptisch nihilist of een naïeve optimist? We weten het niet en we kunnen ons beter afvragen of het er hoe dan ook toe doet.

Shakespeare Forever! is een boek dat ik zowel de beginnende liefhebber als de meer gevorderde Shakespeare-adept kan aanraden. Hoenselaars lijkt alles te weten wat er over zijn onderwerp te weten valt – hij is als de verteller uit het verhaal van Borges die het geheugen van Shakespeare in zijn bezit krijgt – maar zijn kennis overrompelt en verstikt niet. Ze nodigt uit tot lezen: niet alleen het lezen van dit boek, maar ook van de “eeuwige” teksten die er de aanleiding van vormen.

JÜRGEN PIETERS

TON HOENSELAARS, *Shakespeare Forever! Leven en mythe. Werk en erfenis*, Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2017, 409 p.